

ARCAȘII SIRIENI DE PE FRONTIERA DUNĂREANĂ

AUTOR:

Ovidiu Țentea

Muzeul Național de Istorie
a României

CONTEXT ISTORIC

Decizia instituirii unei ocupații permanente până la Dunăre a fost luată în anul 9 p. Chr., dată de la care începe fortificarea cursului acesteia. Revolta din Pannonia a schimbat decisiv configurația provinciilor dunărene din această zonă. Mijlocul secolului I p. Chr. a fost caracterizat de pătrunderea în zona Câmpiei Munteniei și a celei panonice a sarmaților iazigi și roxolani. În timpul războaielor civile din 68-69, aceștia au realizat trei raiduri în teritoriile Imperiului, toate respinse cu dificultate de către armatele romane. Acesta este momentul care determină o reorganizare

structurală a sistemului defensiv din Moesia, fapt care va marca începutul unei nou epoci pentru provinciile dunărene. Evenimentele din acești ani au demonstrat slăbiciunea sistemului defensiv roman, dar și pericolul reprezentat de creșterea puterii aliaților din nordul Dunării inferioare. Răspunsul Romei l-a constituit extinderea unui cordon de fortificații de-a lungul Dunării, din sudul Germaniei și până la gurile acesteia. A doua parte a epocii **flaviene** a fost caracterizată prin mutarea centrului strategic de gravitație în acest areal. Până în preajma campaniilor dacice, politica de stabilitate a zonei a avut ca fundament acordarea

HARTA PROVINCIIILOR DUNĂRENE ÎN EPOCA PRINCIPATULUI

de subvenții și derularea unui comerț înfloritor pe drumul ambrei și alte rute terestre. Domitian accelerează dislocarea trupelor în castele de la Dunăre în cursul conflictelor cu cvazii, marcomanii și dacii. Infrastructura Pannoniei și a Moesiei Superior a reprezentat un excelent suport pentru pregătirea campaniilor dacice (transport de trupe și aprovizionare). Cu ocazia organizării provinciei Pannonia și a limesului s-au putut evidenția și mai bine trupele care puteau fi dislocate în campaniile dacice, întrucât, după cum se va vedea, doar organizarea propriu-zisă a noii provincii în timpul lui Hadrian a condus la dislocarea unor trupe importante din Pannonia pe teritoriul Daciei. Cucerirea Daciei a cauzat o efervescență deosebită în acest areal, faptul datorându-se perturbării grave a structurilor economice și comerciale ale populațiilor din zona nordică a Dunării. Înfrângerea regatului dac nu a fost suficientă pentru pacificare acestui areal. În cursul campaniei partice a fost implicat un număr important de trupe din provinciile danubiene, fapt care se va resimți în timpul crizei din 117/118. Situația este similară și în timpul campaniei partice a lui Lucius Verus (evidența trupelor auxiliare care părăsesc provinciile în cauză cu această ocazie nu este foarte clară, semnificativ pentru subiectul nostru este însă aportul de trupe auxiliare din Orient, dislocate în Pannonia odată cu finalizarea campaniei orientale). Din acest motiv, intensitatea comerțului scade, o bună parte din servicii se diminuează și, mai mult decât atât, în anul

166 Lucius Verus își „sărbătorește” trimful cu variolă.

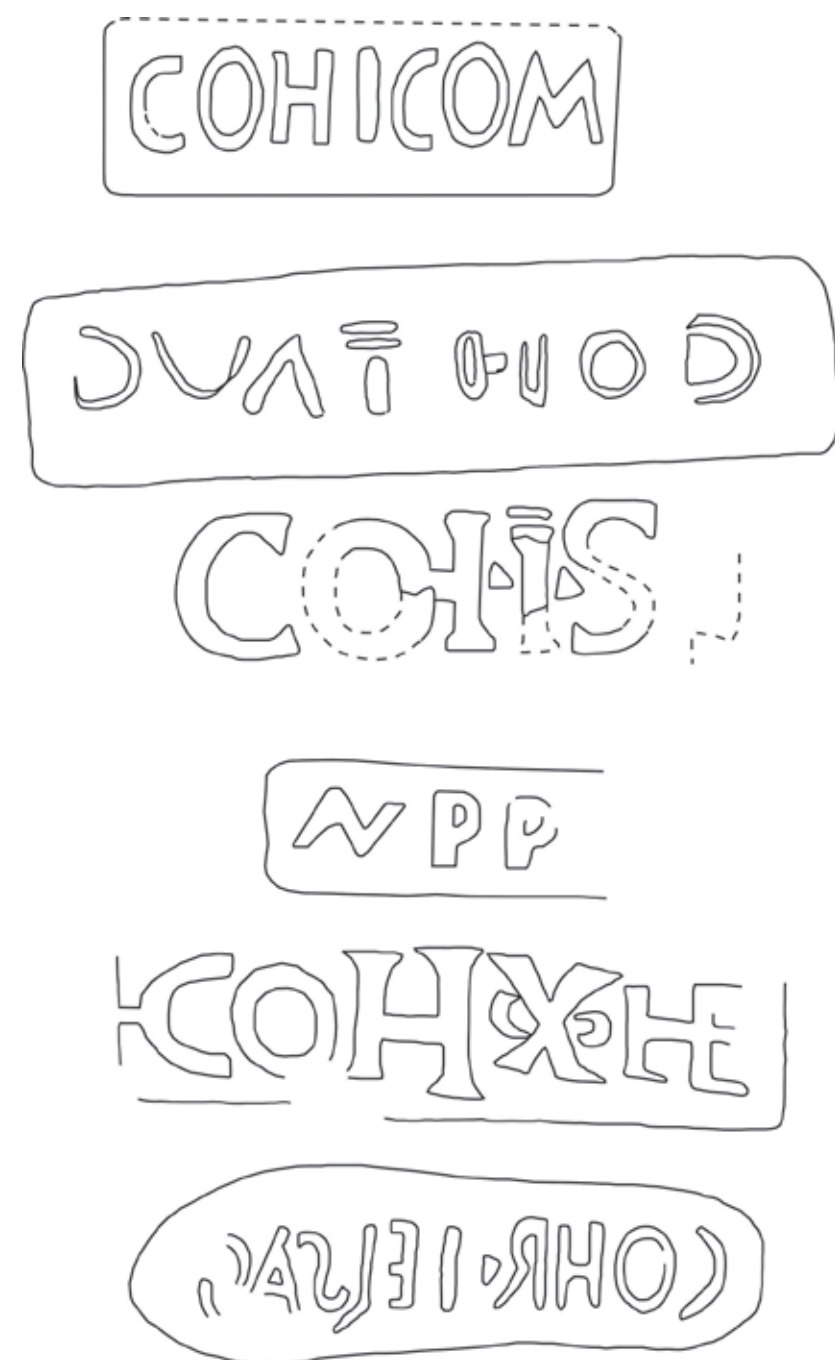
Dincolo de „mirajul” mirodeniilor, ale cultele orientale și ale preoților și negustorilor, un subiect interesant este prezența unor unități recrutate din Orient în castele de frontierele dunărene ale Imperiului Roman. Conexiunile dintre Vestul și Estul Imperiului au avut menirea de a incita dezbateri, încă din Antichitate, iar unele continua și astăzi.

Recrutarea acestor trupe poate fi pusă în legătură cu integrarea formațiunii politice originare în cadrul Imperiului. Relațiile Imperiului cu diverse formațiuni clientelare din Orient au fost extrem de nuanțate, pornind de la condițiile diferite în care au fost stabilite raporturile diplomatice cu statele cliente și până la acordarea de către Roma a unor grade diferite de autonomie comunităților care făceau parte din Imperiu. Principalele one din care au fost recrutate aceste trupe sunt Syria, Commagene, teritoriile itureilor, Edessa, Regatul Osrhoene, Canatha, Emesa, Antiochia și Palmyra.

TRUPELE AUXILIARE SIRIENE DISLOCATE ÎN PROVINCIIILE DUNĂRENE

Am analizat un număr de 23 formațiuni, după cum urmează: șase ale *[Celerum Philippiana, I Commagenorum Antoniniana millaria sagittaria, nova Firma Cataphractaria Philippiana, I Augusta Ituraeorum sagittariorum, I Osrhoenorum]*

ȘTAMPILE APARTINÂND: COHORS I FLAVIA COMMAGENORUM - COH COM – DRAJNA DE SUS, COHORS I AUGUSTA ITURAEORUM COH I AVG – POROLISSUM, COHORS I SAGITTARIORUM - COH I S – ZĂVOI, NUMERUS PALMYRENORUM POROLISSENSIUM - NPP – POROLISSUM, COHORS I HEMESENORUM SAGITTARIORUM MILLIARIA - COH X HE – INTERCISA; COHORS I AELIA SAGITTARIORUM - COHR I EL SAG – QUADRATA - [ȚENȚEA 2012]

sagittariorum, I Septimia Surorum], douăsprezece cohorte [I Aelia milliaria sagittaria equitata, I Antiochensium sagittaria, quingenaria Canathenorum et Trachonitarum, II Chalcidenorum sagittaria, I Flavia Commagenorum, II Flavia Commagenorum sagittariorum equitata, I Aurelia Antoniana milliaria Hemesenorum sag. eq. c.R., I Augusta Ituraeorum sagittariorum, I Ituraeorum sagittariorum equitata milliaria, I sagittariorum, I milliaria Aurelia Antoniniana Surorum sagittaria equitata, și I Tyriorum sagittariorum], respectiv patru numeri [Palmyrenorum Tibiscensium, Palmyrenorum Porolissensium, Palmyrenorum O [...] - proveniți din Palmyreni sagittarii, respectiv și Surorum sagittariorum] și vexillationes equitum ex Syria.

Istoricul trupelor auxiliare este foarte bine documentat pe durata secolului al II-lea, datorită posibilității de a utiliza diplomele militare ca sursă istorică. După această perioadă se observă o lipsă de interes a veteranilor pentru procurarea diplomelor militare, ceea ce a dus la pierdere de substanță a discuțiilor asupra istoricului trupelor auxiliare.

Aporturile semnificative de trupe și de populații orientale sunt sesizabile în provinciile danubiene strâns legate de campaniile partice. În fapt, fiecare expediție se făcea în principal cu efectivele armate pe care împăratul sau guvernatorul respectiv le avea la îndemână. În plan secundar, se poate observa și adecvarea unităților în funcție de inamicul întâlnit. Cel puțin în secolul al treilea, când teatrele de operațiuni sunt numeroase și extrem de imprevizibile, recrutarea locală are ponderea covârșitoare. Pentru secolul II p. Chr., având avantajul de a putea utiliza informațiile diplomelor militare, am putut sesiza un aflux de populație din Orient în prima parte a domniei lui Hadrian și apoi către finalul domniei lui Marcus Aurelius. De asemenea, un val considerabil se observă în timpul dinastiei Severilor.

Considerăm că la baza dislocării unor trupe au stat marile conflicte care, de cele mai multe ori, au fost generate de dezechilibre diplomatice

DISTRIBUIREA TRUPELOR DE SAGITTARII ÎN PERIOADA PRINCIPATULUI (ZANIER 1988, ABB. 1)

legate de chestiuni economice și comerciale. Suntem înclinați să credem că în spatele unei propagande oficiale, extrem de eficiente, existau interesele economice ale unor grupuri care influențau politica externă a statului roman. Uneori, tentația aprofundării amănunțite a mecanismelor și practicilor culturale sau a implicațiilor lor în procesul de romanizare trec pe plan secundar dezechilibrele economice și comerciale datorate conflictelor. Cu siguranță motivația invaziilor era extrem de diversă, Roma având în numeroase situații o atitudine agresivă, argumentată de rațiuni ideologice sau de politică internă, însă constanta preocupărilor comunităților era aceea de a menține echilibrul diplomatic în zonele de graniță [a se vedea în acest sens cazul Palmyra]. De asemenea, credem că rațiunea dislocării și dispunerii pe limesul dunărean a unor trupe originare din Orient a fost aceea de a asigura protecția comerțului într-o zonă de frontieră, domeniu în care aceste formațiuni excelau. Totodată, în acea perioadă, comunitățile din care făceau parte soldații respectivi erau foarte probabil implicate în diverse activități comerciale.

SCURTE OBSERVAȚII PRIVIND RELIGIA TRUPELOR DE SIRIENI

Soldații din trupele siriene venerau zeii panteonului roman, divinități cu specific militar, divinități locale sau seducătoarele culte orientale. Este probabil, ca o parte dintre aceștia să fi continuat venerarea unor divinități din zona de origine a trupeii. În ce măsură trupele orientale propaga aceste culte în afara zonei lor de origine? Ambientul în care aceștia trăiau, respectiv complexitatea motivațiilor care determină adorarea unei anumite divinități sunt elemente imposibil de reconstituit. În mod evident cel mai important lucru îl constituie evaluarea dedicațiilor individuale ale soldaților de rang inferior, însă evidențele epigrafice sunt destul de puține. Problema o constituie așadar identificarea preferințelor personale ale ofițerilor sau ale soldaților, fapt care poate fi sesizat doar sporadic în atestările cunoscute până acum. Erau permise dedicațiile individuale către orice divinitate străină panteonului clasic, atât timp cât sarcinile aferente practicării religiei oficiale erau îndeplinite. Adesea, practicarea cultului public, avea un caracter formal, rolul individului în cadrul acestor oficeri fiind unul extrem de redus. Indiferent de religia

ARCAȘI SIRIENI – COLUMNA LUI TRAIAN SCENA 92 –MNIR

personală, procesiunile oficiate la care un soldat auxiliar participa în decursul unui an erau cuprinse într-o listă de festivaluri și ceremonii religioase, fapt exemplificat de *Feriale Duranum* – calendarul anului religios al *cohors XX Palmyrenorum*. Acesta cuprinde în linii generale o listă standard de ceremonii, nefiind un calendar specific unei anumite trupe. Individul nu se sustrage de la obligațiile publice, dar în plan personal, după cum am amintit, acesta putea opta pentru soluția cea mai apropiată de convingerile proprii. Chiar dacă soldații nu erau obligați să participe direct la procesiunile religioase, simpla prezență ca martor la aceste succesiuni de ceremonii trebuie să fi avut un anumit impact asupra

acestuia. Castrul, locul de garnizoană al trupei, este văzut ca o „insulă de romanitate într-o junglă de moravuri ne-romane” – J. Helgeland.

DESPRE STILUL DE LUPȚĂ, ARMAMENTUL ȘI ECHIPAMENTUL MILITAR AL ARCAȘILOR SIRIENI

Descoperirile de piese de armament și echipament militar care pot fi puse în legătură cu prezența unor trupele de arcași sirieni nu sunt foarte frecvente în cadrul cercetărilor arheologice din fortificațiile romane din provinciile dunărene ale Imperiului.

Acest studiu își propune să realizeze o succintă trecere în revistă a descoperirilor de piese de

armament, respectiv a principalelor elemente care fac referire la stilul de luptă al arcașilor sirieni.

Arcul și săgețile nu sunt arme proprii romanilor, ele fiind introduse în armata romană sub presiunea unor adversari ce necesitau o abordare tactică diferită. În Hispania, unde apar pentru prima dată menționați în armata lui Scipio Africanul, arcașii sunt prezenți în grupe mici, corespunzătoare câte unei centurii legionare. Până la sfârșitul războaielor punico au intrat treptat în armata romană contingente importante de *sagittarii*, însă, în ciuda apariției lor atât de timpurii în armata romană, integrarea și constituirea lor în trupe regulate au constituit procese îndelungate. Abia în perioada Principatului, corpurile de *sagitarii* au fost constituite în trupe regulate. Aceste trupe, recrutate din diferite zone ale Imperiului, își păstrau în uz, alături de vestimentație, comenzi în limba de origine, modul de luptă și armele lor specifice. Introducerea unor contingente de arcași călare, încadrați în cavaleria ușoară, va diversifica soluțiile tactice de hărțuire și rupere a rândurilor unor dușmani cu o infanterie solidă și bine organizată. Atunci când era cazul, aceste trupe erau extrem de utile pentru a acoperi o retragere.

Sagitarii erau în primul rând recrutați din acele zone care erau faimoase pentru tradiția pe care o aveau în fabricarea și mănuierea arcului și anume Levant, Numidia, Tracia, Creta și Cyrenaica. În perioada Principatului, majoritatea a fost recrutată din Siria sau Arabia. Începând cu finele secolului I p. Chr. aceste efective au crescut considerabil, ulterior orice desfășurare a unei formațiuni de luptă a trebuit să aibă în linia a doua un corp de arcași pedestri. Organizarea lor în trupe regulate și numărul destul de mare la care au ajuns în perioada secolelor I–III p. Chr. indică atenția deosebită ce le-a fost acordată și rolul special pe care trebuie să-l fi avut pe aproape toate frontierele Imperiului.

Un moment important l-a constituit introducerea arcului reflex, cel mai performant la acea dată. Arcul reflex, pe lângă partea centrală din lemn dur și suplul, avea elemente întăritoare din corn de cervideu (în primul rând) și os. Diferitele segmente ale arcului folosesc proprietățile complementare ale acestor materiale legate între ele prin montare, lipire și legare, pentru a-i oferi o forță de propulsie extrem de mare în comparație cu vechile arcuri.

Trebuie amintit faptul că în perioada timpurie a Principatului arcul reflex a fost larg difuzat, astfel încât acest ar fi putut fi folosit și ca armă de vânătoare, fapt reliefat de unele scene de pe mozaicuri. Aceste artefacte nu trebuie asociate în mod discriminatoriu doar cu trupele de arcași. Utilizarea arcului nu era rezervată în exclusivitate trupelor de *sagittarii*, acest echipament fiind unul de „rezervă”, extrem de necesar apărării „pe ziduri” în caz de asediu. Izvoarele literare menționează, la rândul lor, faptul că acest tip de armament este standard pentru armata romană.

După utilizare, arcul era demontat (prin înlăturarea corzii) pentru ca lemnul să-și păstreze curbura sa naturală, ceea ce-i dădea arcului o orientare inversă a curburii. Pentru a-i monta coarda, arcașii de toate originile îndoiaie arcul pe genunchi. Arcul compozit era scump comparativ cu celelalte arcuri, pentru construirea lui fiind nevoie de anumite tipuri de lemn, corn și os și un îndelung proces de construcție, fapt care necesita o mare pricepere atât din partea meșterului care îl construia, cât și din partea arcașului. Percepția asupra arcașilor era diferită pe teritoriul Imperiului. În partea estică călărețul arcaș, care își permitea un arc scump, făcea parte din elita comunității. Arcașii recrutați din provinciile vestice proveneau din rândul unor categorii mai puțin înstărite, aceștia nebeneficiind de arcuri performante sau de antrenamente îndelungate necesare folosirii arcului în șa.

Descoperirile arheologice au semnalat în contexte aparținând epocii romane doar componentele din corn de cervide sau os ale arcului, cunoscute sub denumirea generică de întăritoare de arc.

Aspectul echipamentului arcașilor orientali este reprezentat de vestimentația „de modă levantină”, așa cum este ea reprezentată pe Columna lui Traian: un veșmânt lung până la glezne, deasupra căruia venea o armură tip *lorica squamata*, cu mâneci scurte, iar pe cap un coif conic, atipic armatei romane. Acelora dintre ei cărora nu le era specifică, armura, aceasta le-a fost impusă datorită faptului că nu puteau purta scuturi.

Desigur, odată intrați în armata romană, acești auxiliari vor resimți puternice influențe „romanizante” în toate aspectele vieții spirituale sau materiale și, implicit, în domeniul echipamentului militar. Treptat se va renunța la folosirea coifurilor tradiționale, conice, din simplul motiv că atelierele romane nu le mai

Bibliografie

J. Aliquot, *Les Ituréens et la présence arabe au Liban du iie siècle a.C. au IVe siècle p.C.*, *Mélanges de l'Université Saint-Joseph* 56, 1999-2003, 161-290.

J. Fitz, *Les Syrienes à Intercisa, Coll. Latomus* 122, Bruxelles, 1972.

J. Helgeland, J. Helgeland, *Roman Army Religion, Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, Berlin – New York* II 16, 2, 1470-1505

I. Haynes, *The Romanisation of Religion in the Auxilia of the Roman Imperial Army from Augustus to Septimus Severus, Britannia*, 24, 141-157.

P. Holder, *Studies in the Auxilia of the Roman Army from Augustus to Trajan, [British Archaeological Reports – International Series 70] Oxford* 1980..

P. Holder, *Auxiliary Deployment in the Reign of Trajan, Dacia N.S.* 50, 2006, 141-174.

B. Lőrincz, *Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. Teil I: Die Inschriften, Wien*, 2001.

Fl. Matei-Popescu, *The Roman Army in Moesia Inferior, Bucharest* 2010.

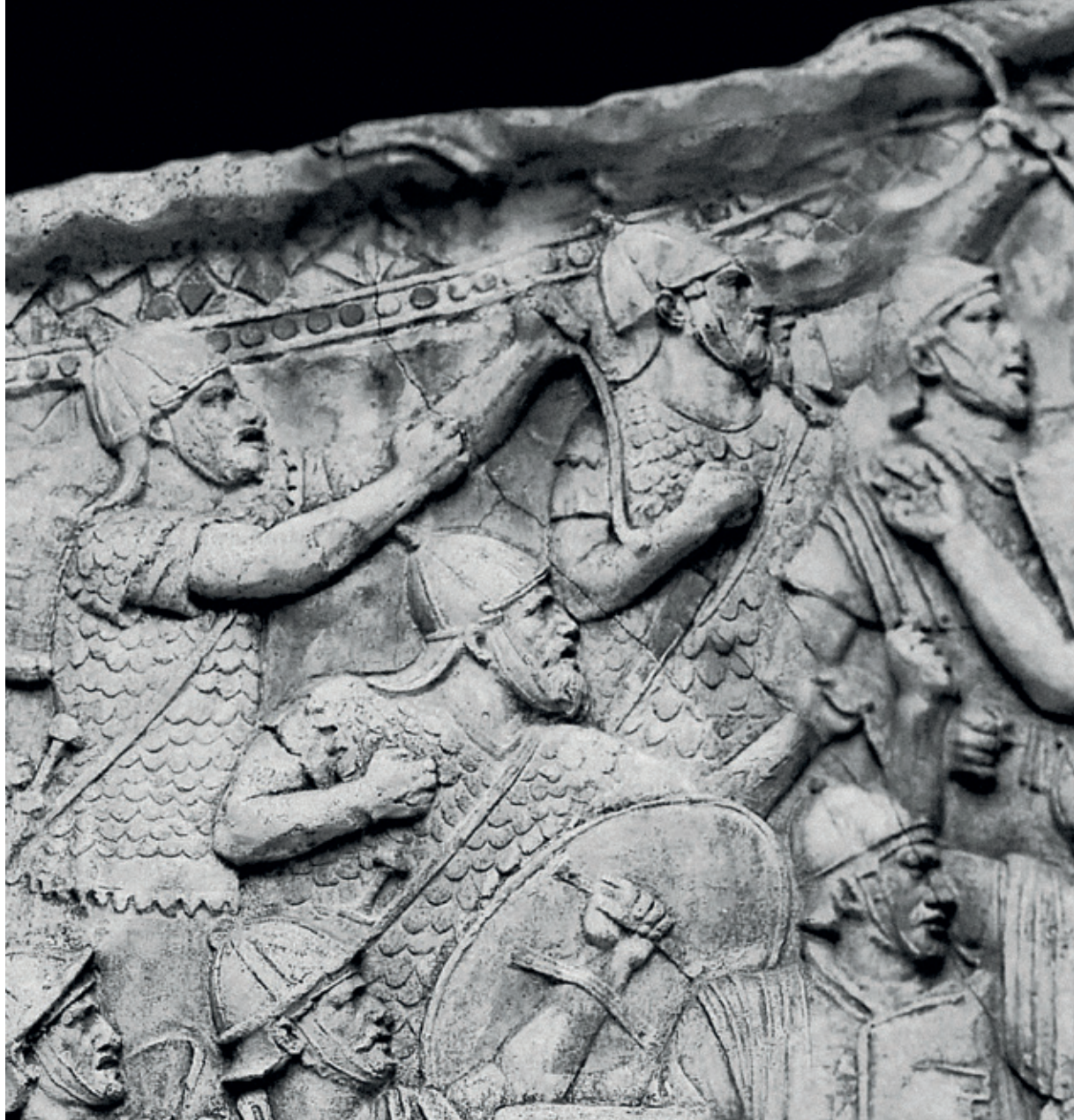
S. Nemeti, *Sincretismul religios în Dacia romană, Cluj-Napoca*, 2005.

L. Petculescu, *The military equipment of oriental archers in Roman Dacia, Proceedings of the XVIIIth International Congress of Roman Frontier Studies held in Amman, Jordan [september 2000] BAR IS 1048 [ed.: P. Freeman, J. Bennett, Z.T. Fiema, B. Hoffmann], London, 765-770.*

C. C. Petolescu, *Auxilia Daciae. Contribuție la istoria militară a Daciei romane, București*, 2002.

S. Sanie, *Culte orientale în Dacia Romană (I). Cultele siriene și palmirene, București*, 1981.

ARCAȘI SIRIENI – COLUMNA LUI TRAIAN SCENA 97 –MNIR

produceau. Practic, din a doua jumătate a secolului II p. Chr., acestea dispar în totalitate.

Problemele legate de studierea echipamentului militar al acestor trupe sunt multiple: unor trupe nu li se cunoaște locul de staționare, alte trupe au staționat în caestre în care au succedat sau au fost succedate, respectiv au staționat în garnizoană împreună cu alte trupe, fapt care, datorită contextelor arheologice neclare din care a fost recoltat parte din materialul arheologic publicat, duce la crearea unor echivocuri, lăsând astfel unele concluzii doar sub semnul probabilității.

Piese de armament și echipament militar specific acestor trupe au fost descoperite în castrul și din așezarea civilă de la *Tibiscum* [*cohors I sagittariorum milliaria equitata, numerus Palmyrenorum Tibiscensium*], în castrul de la *Micia* [*cohors II Flavia Commagenorum equitata sagittariorum*], la *Intercisa*,

unde s-au păstrat singurele piese întregi din Imperiu. Considerăm că atât arcurile de mici dimensiuni, cât și cele mari, puteau fi utilizate de către trupa amintită.

S-au mai găsit la Porolissum [*numerus Palmyrenorum Porolissensium*], Jidava (probabil în *armamentarium*, cel mai mare depozit de arme descoperit până acum în *Dacia* romană) și Arutela [*numerus Surorum sagittariorum*].

O componentă specifică a echipamentului de luptă îl reprezintă coifurile conice de bronz, purtate de arcașii orientali, așa cum apar și în anumite detalii de pe Columna lui Traian. Un astfel de coif a fost descoperit în castrul de la Bumbești.

În general, în provinciile danubiene la care facem referire, descoperirile de piese de armament și echipament aparținând trupelor de sagittari au fost publicate sporadic. Vom enumera Intercisa [*cohors I*

Hemesenorum], *Carnuntum* sau Iža-Leányvár (situat în fața castrului de la *Brigetio*, la nord de Dunăre, (construit după anul 175 p. Chr. și distrus la câțiva ani după aceasta dată), *Straubing* [*Sorviodurum*] (artefacte pot fi puse în legătură cu staționarea aici a cohortei I *Flavia Canathenorum*).

Arcașii au rolul de a sprijini alte trupe, fiind amplasate în spatele acestora, de unde și trăgeau. De obicei erau folosiți pentru a oferi suport infanteriei grele împotriva atacurilor de cavalerie, singuri însă neputând rezista unui atac. O altă sarcină a arcașilor era aceea de a vulnerabiliza prin tirul lor dispozitivul inamicului, expunându-l șarjei de cavalerie și micșorând astfel pierderile infanteriei. Poziționarea arcașilor în spatele liniei de bătaie era utilă atât pentru protecția lor, cât și pentru faptul că aceștia puteau să continue efectuarea tirului și în timpul luptei de la apropiere.

Arcașii pedestri foloseau arcuri mai mari, mai puternice și astfel cu rază de tragere mai mare decât cele ale arcașilor călări, deoarece călăreților le lipsește stabilitatea. Totuși, prin mobilitatea mărită călăreții puteau să acționeze mult mai rapid pe o suprafață mare, ei folosind în special arcul compozit datorită dimensiunilor lui reduse.

Avantajele arcașilor călări erau viteza și mobilitatea, care îi făceau ținte dificile. Tactica obișnuită pe care aceștia o adoptau era de a călări în paralel cu inamicul. De asemenea una dintre tacticile des întâlnite la arcașii călări din Orient era simularea fugii, în timp ce continuau să tragă peste spatele calului. Această tehnică numită „partică” sau „de retragere” era probabil folosită atât pentru a scăpa teferi în cazul în care-și terminau provizia de săgeți, cât și pentru a atrage inamicul într-o capcană. Arcașii călăreți erau eficienți și în urmărirea și dispersarea cavaleriei grele, scopul arcașului nu era de a lovi o anumită țintă, ci de a trimite cât mai multe săgeți înspre inamic, astfel precizia lăsa locul vitezei de tragere. Succesul trupelor de arcași s-a datorat razei mari de acțiune a săgeților, puterii de penetrare, vitezei de tragere, volumul de săgeți lansate și acuratețea tragerii. În afară de arcași, trupele de orientali aveau în componență și alte categorii de luptători pedestri, folosiți în acțiuni de urmărirea inamicului.

S-a putut observa maniera unitară de echipare a acestor trupe în timpul Principatului. Nu a existat

practic niciun tip de armă specifică arcașilor orientali care să nu fi fost descoperită în vreunul

STELA UNUI ARCAȘ DIN COHORTS I HAMIORUM DE LA HOUSTEADS [DUPĂ WEBSTER 1985]

dintre caestrele în care acestea au fost atestate epigrafic. Cu mici excepții, aceste trupe de arcași sirieni nu se diferențiază prea mult, în privința echipamentului militar, de restul auxiliarelor.

Romanii au încadrat aceste trupe în rândul unităților de elită, observându-se amplasarea lor în zone strategice, în zonele în care se confruntau cu inamici dificili, care necesitau o abordare tactică deosebită. Dislocarea acestor trupe în anumite puncte ale frontierei, și nu numai, trebuie privită în dinamica deosebită pe care armata romană o avea în timp război. Adecvarea tactică a acestor trupe ținea mai degrabă de necesitățile de moment pe care le avea armata romană în momentul și locul respectiv, decât de considerentele strategice pe care le reconstituea unii istorici moderni atunci când analizează în amănunt diferitele sectoare de limes. ●

Bibliografie (continuare)

M. Sartre, *The Middle East under Rome*, Cambridge, Mass, London 2005 [fr. Edition D'Alexandre à Zénobie: Histoire du Levant antique, IVe siècle av. J.-C. - IIIe siècle ap. J.-C., Paris].

Pat Southern, *The Numeri of the Roman Imperial army*, Britannia 20, 1989, 81-140.

O. Țentea, *Ex Oriente ad Danubium. Syrian Units on the Danube Frontier of the Roman Empire*, Bucharest 2012.

O. Țentea, *Strategies and tactics or just debates? An overview of the fighting style and military equipment of Syrian archers*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia 57, 1, 2012, 101-115.

O. Țentea, Fl. Matei-Popescu, *Alae et Cohortes Daciae et Moesiaae. A review and update of J. Spaul's Ala2 and Cohors2*, Acta Musei Napocensis 39-40, 200, 1, 259-296.

P. Ureche, *The Bow and Arrow during the Roman Era*, Ziridava 27, 2013, 183-196.

W. Zanier, *Römische dreilügelige Pfeilspitzen*, Saalburg Jahrbuch 44, 1988, 7-25.